

Dreigende lucht bij Zeeburg Foto: Ada Wille

Eerherstel voor Joodse Begraafplaats Zeeburg

Als ik op een koude en winderige zondagmiddag met vice-voorzitter Marcel Mock over de Joodse Begraafplaats Zeeburg in Amsterdam loop, begrijp ik waarom deze in de winter niet voor het publiek toegankelijk is. Weliswaar ziet het picknickbankje er uitnodigend uit en lonkt een gebaad pad, deze immense dodenakker is nu zo zompig dat zelfs met laarzen een klein rondje ondoenlijk is. Komende zomer, als het driehonderdjarig bestaan van 'Zeeburg' wordt gevierd, is het hier vast beter toeven.

Mock richtte samen met andere vrijwilligers ruim vijf jaar geleden de Stichting Eerherstel Joodse Begraafplaats Zeeburg op 'voor herstel en restauratie van deze unieke locatie om daarmee de begraafplaats weer haar rechtmatige plaats binnen de Nederlandse geschiedenis te geven.' Want vooral na de Tweede Wereldoorlog raakte de begraafplaats flink in verval en vergetelheid. Een deel van de dodenakker (2 ha) met het metaheerhuis moest in de jaren vijftig van de 20ste eeuw zelfs wijken voor de aanleg van toegangswegen naar de Schellingwouderbrug. Onder rabbinaal toezicht werden de doden overgebracht naar de joodse begraafplaats in het naburige Diemen. Hier staat op een grafsteen in het veld Zeeburg in het Hebreeuws te lezen:

'Moge deze rustplaats verder ongestoord blijven.'

Onderhoud

'Zeeburg' is tamelijk smal maar wel langgerekt en omvat nu 8 hectaren. De begraafplaats wordt grotendeels omringd door sloten. Ten oosten ervan is het Flevopark en aan de zuidzijde, de Valentijnkade, ligt het jongste deel van de begraafplaats. Hier staat een 19de-eeuwse muur met een nieuw toegangshek. Mock vertelt: 'Ongeveer 20% van het oppervlak is nu toegankelijk en wordt door stadsdeel Oost bijgehouden. De paden worden vrijgehouden, het gras gemaaid en bomen gesnoeid. De rest blijft zoals het is.' En opmerkelijk genoeg vinden de betrokken partijen het prima zo.

Niet de hele begraafplaats herstellen was ook desgevraagd het advies van landschapsarchitect Ada Wille. Het is een ecologisch waardevol gebied waar juist vanwege de drassigheid en rust diverse soorten vogels voorkomen en ringslangen vertoeven. De stadsecologen zijn verheugd dat het terrein voor de natuur behouden blijft. 'Er moeten weer eens takken geruimd worden', merkt Mock inspecterend op. In de media trokken de opruimdagen die onder meer met Marokkaanse jongeren gehouden werden, veel aandacht.

Weer op de kaart

Op het deel aan de Valentijnkade zijn nu ruim honderd zerken door een steenhouwer hersteld. De hele begraafplaats renoveren zou veel te duur zijn en is nooit beoogd. Ook de ambitieuze plannen voor een educatief centrum zijn vanwege geldgebrek in de koelkast gezet. Mock vindt het niet erg: 'Eigenlijk zijn onze doelen bereikt bij het 300-jarige bestaan', zegt hij monter. 'De begraafplaats staat weer op de kaart, is deels weer herkenbaar, wordt straks beschermd als monument en is regelmatig geopend voor het publiek. De belangstelling op open dagen is behoorlijk groot.' Er zijn drie joodse gemeenten in de hoofd-

Hier is vooral het joodse proletariaat begraven

De stadsecologen zijn verheugd dat het terrein voor de natuur behouden blijft

Zeeburger kermis

'Veel mensen gingen op die dag naar de oude begraafplaats. Omdat het er dan altijd zo druk was, noemde grootmoeder het de 'Zeeburger Kermis'... Als grootmoeder de 'Zeeburger Kermis' bezocht, kregen de bedelaars bij de ingang van het kerkhof trouw hun aalmoes van een halve stuiver per persoon; dat hoorde bij het eerbetoon aan de doden. En elk jaar kreeg de opzichter twee kwartjes voor het schoonhouden van de graven en voor de gebeden, die hij in de afgelopen maanden had gezegd.'

Uit: Meyer Sluysen, *Die-en-die is er nòg ...* (1951)

Driehonderd jaar

In 2014 bestaat de Joodse Begraafplaats Zeeburg driehonderd jaar. Dat wordt op zondag 15 juni gevierd. Het programma is nog niet bekend. Zeker wordt een boek gepresenteerd van de aan de Vrije Universiteit verbonden historicus dr Bart Wallet (*Zeeburg. Een joodse begraafplaats 1714-2014*, Uitgeverij Verloren in Hilversum). In het boek zowel aandacht voor de historische ontwikkeling van de begraafplaats, de sociale geschiedenis, de rituele functie en een collectieve biografie van wie er precies begraven liggen. Zie www.terebinth.nl/index.php/joodse-begraafplaats-zeeburg voor een van deze portretten. Van de ongeveer tweehonderd joodse begraafplaatsen in Nederland is Zeeburg de grootste en hoort ook tot de uitgestrekste joodse begraafplaatsen van West-Europa. Zie verder: www.eerherstelzeeburg.nl. De begraafplaats is buiten het winterseizoen op één zondag per maand geopend van 10.00 tot 16.00 uur. Op de begraafplaats zijn geen faciliteiten.

Zicht vanaf de Valentijnkade. Foto linksboven: Marcel Mock
Foto linksonder: Gerestaureerde en gezwarte stèle

stad en begraafplaats Zeeburg is eigendom van de Joodse Gemeente Amsterdam. Het oudste deel werd in 1714 aangekocht door de Hoogduitse (Asjkenazische) gemeente, wat nu de Nederlands Israëlietische Hoofdsynagoge (NIHS) heet of Joodse Gemeente Amsterdam. Toen lag het stuk land een flink eind buiten de stad, maar wel op loopafstand. De Hoogduitse gemeente was rond het begin van de 18de eeuw flink gegroeid door immigratie van vooral arme joden uit Duitsland en Oost-Europa en de Joodse begraafplaats in Muiderberg, die sinds 1642 werd gebruikt, raakte vol. Bovendien was deze dodenakker voor veel mensen te ver om tijdig volgens de religieuze voorschriften te kunnen begraven en te duur omdat de route tol betaald moest worden.

Proletariaat

Mock: 'Zeeburg was de armenbegraafplaats; die armen zouden later het joodse proletariaat heten. Zeker de eerste honderd tot honderdvijftig jaar waren er weinig grafstenen. De minder draagkrachtigen konden die niet betalen en hun houten graftekens vergingen snel in deze natte

omgeving.' Maar ook de stenen zerken en stèles zijn inmiddels vaak in de bodem weggezaakt.

In 1914 opende de joodse begraafplaats in Diemen en na de Tweede Wereldoorlog werd het volle 'Zeeburg' nauwelijks meer gebruikt. Incidenteel werd er nog wel begraven, zelfs tot op de huidige dag. Een ruwe schatting van het aantal mensen dat hier begraven is, ligt tussen de 150.000 en 200.000, een ongelooflijk aantal. Vanwege de grote kindersterfte onder de arme joodse bevolking zijn hier veel kinderen begraven. Op onze korte rondwandeling komen we langs de stèle van een man die hier in 2011 ter aarde is besteld. Volgens Mock worden hier mensen begraven die geen familie meer hebben. Na de Tweede Wereldoorlog had de Joodse Gemeente Amsterdam geen geld en mankracht om de begraafplaats te onderhouden. 'Bovendien hadden ze andere prioriteiten, zoals het onderwijs', aldus Mock.

We lopen terug naar het hek dat tot het voorjaar, wanneer de open dagen beginnen, weer op slot gaat.

Liesbeth Vermeulen